

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTEKÓW

1. Nazwa

**HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY
OBEJMUJĄCY TEREN DAWNEJ WSI, OBSZAR MIEJSKI
Z XIX I POCZ. XX W.**

2. Czas powstania

XIV w. /XVIII w.

9. Materiały graficzne

3. Miejscowość

PIŁAWA GÓRNA

4. Adres (ulica, nr posesji)

5. Przynależność administracyjna

województwo: DOLNOŚLĄSKIE

powiat: DZIERŻONIOWSKI

gmina: PIŁAWA GÓRNA

6. Współrzędne geograficzne

50°40'54"N 16°45'17"E

7. Użytkowanie obecne

MIESZKALNE

8. Stan zachowania

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

NAZWY: *Obern peylow* (1375 r.), *Obrin Peylaw* (1385 r.), *Ober Peilau* (1726 r.), *Gnadenfrei* (1743 r.), *Peilau-Gnadenfrei* (1880 r.), *Pilawa* (1945 r.), *Pilawa Górna* (1946 r.)

HISTORIA:

Dzisiejsze miasto Pilawa Górna, funkcjonowała początkowo jako wieś i wykształciła się przy Pilawie Dolnej. Osada wzmiankowana jest w źródłach historycznych już w 1189 r., będąc wówczas osadą służebną grodu w Niemczech. Miejscowość została lokowana na prawie niemieckim w XIII w. W 1335 r. wzmiankowany jest tu kościół parafialny. W XIV wieku, na terenie dzisiejszej Pilawy Górnej istniało kilka mniejszych majątków, należących do przedstawicieli różnych rodów rycerskich, z których niektórzy posiadali tu jedynie kilka łanów. W XV w. na terenie Pilawy Górnej osiedli husyci, którzy kupili okoliczne miejscowości. W czasie trwania wojny 30-letniej miejscowość znacznie ucierpiała. Do 1631 r. właścicielem Pilawy Górnej i Pilawy Dolnej był Bernhard von Pogrell, zaś kolejno Nickel Lebert oraz Joachim Siegmund von Seiditz. W 1695 r. miejscowość stała się własnością Christoph'a von Steinberga. Włości natomiast w samej Pilawie Górnej posiadali natomiast w XVII w., przedstawiciele rodów von Prittwitzów oraz von Sandratzkich. W XVIII w. w dalszym ciągu poszczególne części Pilawy Górnej, jak również Pilawy Środkowej, znajdowały się w posiadaniu poszczególnych właścicieli. Najistotniejszym faktem z XVIII-wiecznej historii miejscowości, jest założenie przy jej gruntach w 1743 r. osiedla Braci Morawskich *Gnadenfrei*, przez Ernsta Juliusa von Seiditza, które to osiedle na przestrzeni następujących lat rozrastało się, tworząc podstawę pod dzisiejszą Pilawę Górna. Na przełomie XVIII i XIX w. na terenie dzisiejszej Pilawy Górnej funkcjonowały osobno (posiadając osobnych właścicieli) majątki, tj. *Oberhof*, *Gladishof*, *Seiditzhof*, *Oberpeilau* oraz wspomniana osada Braci Morawskich *Gnadenfrei*. Stanowiły one całkowicie osobne założenia. Dopiero w 1928 r. wszystkie te mniejsze majątki i osady połączono, tworząc jedną miejscowość o nazwie *Gnadenfrei*. Po zakończeniu II wojny światowej miejscowość podzielono na Pilawę Górna i Pilawę Dolną. W latach 1945-1954 na terenie Pilawy Dolnej i Górnej powstały nowe zakłady przemysłowe, jak również rozwinęła się zabudowa mieszkaniowa. W 1956 r. do Pilawy Górnej przyłączono także Pilawę Dolną, wieś Kopanica, Kośmin oraz Kalinów tworząc z nich jedną miejscowość – Pilawę Górna, która w 1962 r. otrzymała status miasta. Biorąc pod uwagę przedstawione uwarunkowania osadnicze i przestrzenne, dzisiejsza Pilawa Górna posiada nieregularny układ przestrzenny, na który składają się oprócz głównej części miasta, mniejsze dzielnice i obszary dawnych wsi, włączonych do miejscowości.

Istniejące zagrożenia, postulaty konserwatorskie, źródła i literatura – załącznik do karty ewidencyjnej nr 1.

11. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

30 czerwiec 2023 r.

Kamil Pawłowski

dr Kamil Pawłowski

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

Nr 1

1. Miejscowość	PIŁAWA GÓRNA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	PIŁAWA GÓRNA	HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY OBEJMUJĄCY TEREN DAWNEJ WSI, OBSZAR MIEJSKI Z XIX I POCZ. XX W.	ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA POSTULATY KONSERWATORSKIE ŹRÓDŁA I LITERATURA
3. Powiat	DZIERŻONIOWSKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA:

- przekształcenia istniejącego układu urbanistycznego wynikające z dużego rozwoju zabudowy usługowej i mieszkaniowej oraz infrastruktury użytkowej;
- modernizacja istniejącej, historycznej zabudowy z wykorzystaniem materiałów i rozwiązań ahistorycznych;
- brak działań zmierzających do zachowania historycznych budynków i ich rozbiórki;
- brak zachowania historycznych podziatów i układu zabudowy.

POSTULATY KONSERWATORSKIE:

- zachowanie charakterystycznych cech układu urbanistycznego, objętego ochroną konserwatorską (nawierzchnie, ciągi dróg, rozplanowanie zabudowy);
- w przypadku nowych inwestycji zachowanie cech typowych architektury regionalnej, tj. bryły, formy elewacji i kształtów dachów, materiałów wykończeniowych;
- modernizacja istniejącej zabudowy mieszkalnej z poszanowaniem substancji zabytkowej, bryły i formy;
- lokowanie nowej zabudowy mieszkalnej w linii zabudowy historycznej;
- zachowanie budynków i elementów wchodzących w skład dawnego osiedla Braci Morawskich;
- zachowanie historycznej zieleni miejskiej, zwłaszcza na terenach cmentarzy i parku miejskiego;
- lokowanie nowych obiektów handlowych i usługowych możliwie poza granicami układu urbanistycznego;
- modernizacja obiektów istniejących z nadaniem im nowych funkcji użytkowych, z zachowaniem historycznej formy i bryły budynku.

ŹRÓDŁA I LITERATURA:

- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Breslau 1830.*
- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, 1845.*
- Meyer D., *Geschichte der evangelischen Brüdergemeinen in Schlesien, insonderheit der Gemeinde zu Gnadenfrei, 2021.*
- Schneck R., *Vergangenheit und Gegenwart von Peilau-Gnadenfrei, Reichenbach in Schlesien 1911.*
- *Słownik geografii turystycznej Sudetów, T. 21, Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie, Przedgórze Paczkowskie, N—Ż, red. M. Staffa, Wrocław 2008.*
- Voß H., *Vorgeschichte und Entstehung der Brüdergemeine Gnadenfrei i. Schl., Gnadenfrei 1927.*
- Zimmermann F.A., *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien, T. 5, Brieg 1785.*

Kartografia

- Messtischblatt, Gnadenfrei 3135, 1926 r.

20czerwiec 2023 r.

Opracowanie załącznika:
(data i podpis)

Kamil Pawłowski

dr Kamil Pawłowski

